

Latvijas Republikas tiesībsarga Jura Jansona ziņojums „Cilvēktiesību un labas pārvaldības aktualitātes Latvijā 2013.gadā”

10.12.2013.

Labdien, cienījamās dāmas un godājamie kungi!

Ikviens no mums – jūs, šeit sēdošie, vai tie, kuri konferenci vēro internetā, es, mani kolēģi Tiesībsarga birojā un ikviens cits – esam daļa no kaut kā lielāka, kāda procesa vai pārmaiņām, paveiktā vai arī neizdarītā. Šogad ir bijuši vairāki uzskatāmi piemēri, kuri parāda, ka, sasummējot ikviena cilvēka personīgās darbības vai bezdarbības, rezultātā ir iespējams liels iznākums. Šis iznākums var būt gan ar pluss, gan mīnuss zīmi. Piemēram, dziesmu un deju svētki un tiem pretējs negatīvs iznākums – traģēdija Zolitūdē.

Jūs droši vien uzdotat sev jautājumu, kāpēc gan es par to runāju? Cilvēktiesību un labas pārvaldības aktualitātes, par kurām es runāšu ziņojuma turpinājumā, arī ir daļa no kā lielāka – tie ir kā puzzles gabaliņi, lai ikviens cilvēks Latvijā varētu dzīvot cieņpilnu dzīvi labvēlīgā un drošā vidē.

Savu ziņojumu iesāksu ar Tiesībsarga biroja šogad paveikto un turpināšu ar prioritātēm nākamajam gadam.

Iesāksu apskatu ar **pilsoniskām un politiskām tiesībām**.

Kā pirmās vēlos aplūkot **tiesības uz taisnīgu tiesu**.

Indivīdam garantēto tiesību uz taisnīgu tiesu aspektā vēlos norādīt uz tādu valsts mērogā novērotu problēmu, **kā pilno tiesas spriedumu sastādīšanas novilcināšana, nepamatoti, dažkārt vairākkārtīgi, pagarinot to sastādīšanas termiņu**. Pamatā pēdējo trīs gadu laikā birojā iesniegumi tiek saņemti no tiesājamām personām un viņu aizstāvjiem par sprieduma sastādīšanas novilcināšanu krimināllietās, tomēr jāatzīmē, ka līdzīga problēma ir konstatēta arī civillietās.

Arī šogad esmu konstatējis, ka pilna tiesas nolēmuma sastādīšana atlikta vairāk par Kriminālprocesa likumā atļauto vienu reizi. Neskatoties uz to, ka pagājušā gadā tika pieņemti grozījumi Kriminālprocesa likumā, nosakot, ka tiesas pilna sprieduma sastādīšanas termiņu var pagarināt tikai vienreiz, ja lietas apjoma, juridiskās sarežģītības vai citu objektīvu apstākļu dēļ pilns tiesas nolēmums nav sastādīts noteiktajā laikā, arī šogad birojs turpināja saņemt līdzīga rakstura sūdzības.

Šogad tiek saņemti iesniegumi arī par pilno tiesas spriedumu sastādīšanas novilcināšanu **apelācijas instances tiesā**.

Atkārtoti vēlos vērst sabiedrības uzmanību, ka tiesu administratīvā darba organizācijas sarežģītumi nedrīkst transformēties indivīdam garantēto tiesību uz taisnīgu tiesu aizskārumā. Ja ir konstatējama nolaidība vai darba organizēšanas problēmas saskatāmas tiesnešu darbā, šie gadījumi ir kritiski jāizvērtē tiesnešu disciplinārās kolēģijas līmenī. **Aicinu prāvniekus arī civillietās aizstāvēt savas tiesības un rakstveidā nekavējoties ziņot tiesu priekšsēdētājiem**.

Valsts sociālās aprūpes centri (VSAC)

2013.gada februārī Saeimai un Labklājības ministrijai nosūtīju ziņojumu par sistēmiskiem trūkumiem valsts sociālās aprūpes centros (VSAC), kurā ietverti secinājumi par vairāku gadu garumā konstatēto, kā arī ieteikumi trūkumu novēršanai.

Pašlaik Latvijas Republikā sociālo pakalpojumu nodrošinājums neatbilst personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzībām, sabiedrībā balstītie alternatīvie pakalpojumi ir pieejami nelielam cilvēku skaitam. Rezultātā daudzos gadījumos personas ar garīga rakstura traucējumiem ir spiestas izvēlēties aprūpi ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādēs. Daudzi VSAC klienti vēlētos un arī spētu dzīvot sabiedrībā, ja viņiem būtu nodrošināts atbalsts dzīves vietā. Tomēr vairums apmeklēto VSAC ir paplašinājušies un deinstitutionalizācijas centieni ir bijuši ierobežoti, vai arī tādu nav bijis vispār.

Tiesībsarga biroja komanda arī šogad turpināja vizītes VSAC, lai konstatētu, vai tiek ņemtas vērā izteiktās rekomendācijas. Konstatējām, ka **atsevišķos jautājumos situācija** pēc ziņojuma ir **uzlabojusies**. Piemēram, medikamenta Leponexs lietotājiem tiek veiktas asins analīzes.

Reaģējot uz tiesībsarga ziņojumā norādītajiem pārkāpumiem VSAC veselības aprūpes jomā, Labklājības ministre I.Viņķele lūdza Veselības inspekciju veikt pārbaudes VSAC. **Veselības inspekcijas eksperti** gandrīz katrā no apmeklētajām filiālēm **konstatēja virkni pārkāpumu**, taču inspekcija nolēma atteikt uzsākt administratīvā pārkāpuma lietvedību.

Lai pārbaudītu, vai šāda rīcība nav pretrunā ar valsts pienākumu nodrošināt efektīvu veiktu veselības aprūpes kontroli, Tiesībsarga biroja komanda pārbaudes vizītēs pievērsa īpašu uzmanību tieši psihiatru darbam. Tiesībsarga birojs atkārtoti konstatēja virkni pārkāpumu psihiatru darbībā, par ko atsevišķā ziņojumā informēja Veselības ministriju un Veselības inspekciju, lūdzot izvērtēt konkrētu psihiatru rīcības tiesiskumu un sniegto pakalpojumu kvalitāti.

Ieslodzīto personu tiesību ievērošana

Ieslodzīto personu tiesību ievērošanā šogad īpaša uzmanība tika pievērsta ar brīvības atņemšanu notiesāto individuālā riska izvērtējuma un resocializācijas plāna izstrādei. Esam konstatējuši būtiskas nepilnības, piemēram, riska un vajadzību izvērtējumi notiek ļoti lēni un formāli, jo pašreiz strādājošo psihologu skaits nav atbilstošs un kvalitātes prasības attiecībā uz kompetencēm nav iespējams izpildīt.

Par konstatētajām problēmām informēju atbildīgajās institūcijās, kas **pilnībā atzīst individuālā riska izvērtējuma un resocializācijas plāna izstrādes problemātiku ieslodzījuma vietās**. Arī turpmāk, veicot pārbaudes vizītes ieslodzījuma vietās, individuālā riska izvērtējumiem un resocializācijas plāniem tiks pievērsta pastiprināta uzmanība

Policijas darbs

Joprojām tiek saņemti personu iesniegumi par sadzīves apstākļiem Valsts policijas īslaicīgās aizturēšanas vietās. Tāpat tiek saņemti personu iesniegumi par policijas amatpersonu rīcību vai pieņemtajiem lēmumiem administratīvā pārkāpuma lietas vai kriminālprocesa ietvaros.

Tāpat Tiesībsarga birojā tiek saņemti personu un zvērinātu advokātu (aizstāvju) iesniegumi, par procesa virzītāju, kā arī uzraugošā prokurora rīcību un lēmumiem kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanas laikā. Piemēram, tiek norādīts, ka pirmstiesas izmeklēšanas laikā personām nav pieejami tulki vai aizstāvji. Vairākos iesniegumos personas norāda uz Kriminālprocesā izveidotā tiesību aizsardzības mehānisma neefektivitāti. Proti, informē, ka prokuratūrā neizvērtē personu sūdzības ar pietiekamu rūpību vai arī sniedz formālas atbildes.

Arī 2013.gadā Tiesībsarga birojā tika saņemti personu iesniegumi **par policijas lēmumiem atteikt ierosināt kriminālprocesu gadījumos, kad īpašnieks iekļūst izīrētajā mājoklī pret īrnieka gribu vai apejot likumā noteikto kārtību**.

Tiesības uz brīvību un spīdzināšanas aizliegums (D.Čalovska lieta)

2013.gada 12.martā Tiesībsarga birojā tika saņemts Denisa Čalovska aizstāves zvērinātas advokātes Ilonas Bulgakovas iesniegums par iespējamiem būtiskiem cilvēktiesību pārkāpumiem D.Čalovska aizturēšanas un kratīšanas laikā, kā arī par iespējamu Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas 3.panta pārkāpumu gadījumā, ja tiks pieņemts lēmums par D.Čalovska izdošanu Amerikas Savienotajām Valstīm (ASV) sakarā ar, iespējams, pastrādātiem kibernetiskajiem ASV jurisdikcijā.

Izpētot saņemto informāciju, tika secināts, ka D.Čalovska izdošanas gadījumā ASV pastāv pamatota iespēja, ka šīs personas izdošanas fakts var radīt tai neatgriezenisku personas pamattiesību pārkāpumu. Līdz ar to vēl pirms pārbaudes lietas pabeigšanas uzskatīju par nepieciešamu vērst Ministru kabineta uzmanību uz turpmāk minētajiem apsvērumiem. Latvijas Republikas Satversmes 98.pants ļauj piemērot izņēmumu un izdot Latvijas Republikas pilsoni citai valstij starptautiskajos līgumos paredzētajos gadījumos tikai tad, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka izdošanas valstī Latvijas Republikas pilsonim tiks nodrošināts ne mazāks cilvēktiesību aizsardzības līmenis, kā tas noteikts Satversmē. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir noteikusi, ka valstīm ir pienākums neizdot personu, ja pastāv pamatotas šaubas, ka šī persona saņēmējvalstī var tikt pakļauta necilvēcīgai vai pazemojošai rīcībai vai sodam.

Savu ziņojumu turpināšu ar apskatu par **sociālām, ekonomiskām un kultūras tiesībām**.

Labklājība

Šajā gadā aktīvi sekoju līdzi valdības apņēmībai mazināt nabadzību un sociālo atstumtību, aktualizēju jautājumu par tiesībām uz taisnīgu darba samaksu, minimālās darba algas lielumu un tās atbilstību Latvijai saistošos starptautiskajos līgumos noteiktajam, proti, minimālajai darba algai ir jābūt vismaz tik lielai, lai nodrošinātu tās saņēmējam un viņa ģimenei cilvēka cienīgu dzīvi. Tika uzsvērts, ka valdība nedrīkst orientēties vienīgi uz noteiktu ekonomisku mērķu sasniegšanu, aizmirstot par iedzīvotāju sociālo drošību un dzīves kvalitāti.

Atkārtoti vērsos pie Saeimas ar aicinājumu izdarīt papildinājumus likumā „Par valsts pensijām”, paredzot personām ar I un II grupas invaliditāti, kuras laikā no 1998.gada 1.janvāra līdz 2002.gada 31.decembrim bijušas obligāti sociāli apdrošināmās personas, invaliditātes pensijas piešķiršanas gadījumā ņemt vērā šajā periodā uzkrāto apdrošināšanas stāžu. Minētā priekšlikuma mērķis ir novērst sociālā nodrošinājuma tiesību ierobežojumu, kas tika pieļauts pret personām ar I un II grupas invaliditāti invaliditātes pensiju noteikšanā, tomēr priekšlikums atbalstu nav guvis.

Veselības aprūpe

Esmu uzsācis izpēti, kas saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto ietilpst valsts garantētajā medicīniskās palīdzības minimumā, kāda ir faktiskās situācijas atbilstība Satversmes 111. pantā un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos noteiktajam. Par minēto plašāka diskusija plānota arī šajā konferencē – konferences otrajā dienā.

Tiesības uz mājokli vēlos aplūkot no diviem aspektiem, pirmkārt, īrnieku situācija, ievēdot jauno īpašnieku nekustamā īpašuma valdījumā, otrkārt, pamatpakalpojumu pieejamība.

1. Īrnieku situācija, ievdot jauno īpašnieku nekustamā īpašuma valdījumā

2012.gada nogalē un 2013.gadā būtiski palielinājās to iesniegumu skaits, kuros tika konstatēts personas mājokļa un privātās dzīves neaizskaramības pārkāpumi gadījumos, kad notiek jaunā īpašnieka ievēšana nekustamā īpašuma valdījumā, bet mājoklī dzīvo īrnieks, kas izpildu lietā nav parādnieks un mājokli lieto uz tiesiska pamata. No cilvēktiesību aspekta raugoties, šajās situācijās neaizsargātāks ir īrnieks, kas ar jaunā īpašnieka realizētu prettiesisku līdzekļu palīdzību tiek burtiski izlikts uz ielas, vai arī tiek radīti neciešami dzīves apstākļi bez vardarbības elementa. Jāatzīmē, ka īrnieks faktiski šajās situācijās ir neaizsargāts, jo Valsts policija neiesaistās, uzskatot to par civiltiesisku strīdu.

Vienlaikus nevar ignorēt arī dzīvokļa īpašnieka tiesības uz īpašumu, jo bieži vien īres līgumi ir sastādīti fiktīvi vai tādi vispār neeksistē.

Šī gada laikā aktīvi iesaistījies šīs problēmsituācijas risināšanā. Tikšanās laikā ar Valsts policijas pārstāvjiem un atbildīgo nozaru ministriem – ekonomikas un tieslietu, piedāvāju risinājumus (tai skaitā, iespējamus grozījumus normatīvajos aktos), kas **tika konceptuāli atbalstīti, kā arī atbildīgie ministri atzina, ka problēmsituācija jārisina nekavējoties**, ņemot vērā, ka sociālajā realitātē tā ir sasniegusi kritisku robežu.

Neskatoties uz to, ka atbildīgās ministrijas ir atzinušas problēmas esamību, diemžēl piedāvātie risinājumi palikuši bez reālas tālākas virzības, atbildīgajai nozares ministrijai neuzņemoties iniciatīvu.

Par minēto ir informēts Valsts prezidents, Ministru kabinets, kā arī Saeimas atbildīgās komisijas, no mūsu puses turpinot uzstāt uz nepieciešamību veikt grozījumus normatīvajos aktos.

2. Pamatpakalpojumu pieejamība

Ievērojams skaits sūdzību saņemts par situācijām daudzdzīvokļu mājās. Gadījumos, ja mājā ir komunālo maksājumu parādnieki, ir pasludināta kāda kaimiņa maksātnespēja, vai dzīvoklis ticis pārdots, nenorēķinoties par saņemtajiem pamatpakalpojumiem, vai mājas pārvaldnieks (apsaimniekotājs) ir rīkojies negodprātīgi, piesavinoties no dzīvokļu īpašniekiem saņemto maksu par pakalpojumiem, pārējo dzīvokļu īpašnieki, kas vienreiz par pakalpojumu jau ir samaksājuši, faktiski ir spiesti samaksāt arī par kaimiņa parādiem vai vēlreiz jau samaksāto naudu, lai saņemtu pamatpakalpojumu (pārsvarā tās ir sūdzības par apkuri un ūdeni).

Esmu norādījis, ka komunālo pakalpojumu sniedzēju faktiskā prasība kaimiņam samaksāt par kaimiņa parādiem, ir **atbilstoša spēkā esošajam normatīvajam regulējumam, tomēr ir atzīstama par netaisnīgu, tādējādi uzskatāma par prettiesisku**.

Pašlaik Saeimā 3.lasījumā ir nodots likumprojekts „Grozījumi Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likumā”, kas paredz iespēju iedzīvotājiem lemt par tiešajiem norēķiniem ar pakalpojuma sniedzēju, kas iespējams, atrisinās daļu problēmsituāciju. Vienlaikus dzīvokļu īpašniekiem jāapzinās, ka tikai to pašu aktīva rīcība, sanākot kopsapulcē un izlemjot par jaunu norēķinu kārtību, dos reālu rezultātu. Tomēr manā ieskatā, papildus negrozot arī valdības noteikumus, kas regulē kārtību, kādā pārtraucama sabiedrisko pakalpojumu sniegšana, situācija pēc būtības uzlabota netiks.

Tiesības uz īpašumu

Tiesībsarga birojā tika saņemti vairāku personu iesniegumi par iesniedzēju ieskatā nepamatotu pienākumu maksāt kapitāla pieauguma nodokli no ienākuma par nekustamā īpašuma pārdošanas, tāpēc, ka personas šajā īpašumā vienu gadu pēdējo piecu gadu laikā nav varējušas deklarēt kā pastāvīgo dzīvesvietu. Aprakstītās situācijas ir dažādas: personai ilgus gadus desmitus ir piederējis dažādā veidā iegūts īpašums - mantots, denacionalizēta vai dāvinājumā saņemta zeme, pašu spēkiem uzbūvēta dārza māja, kur nav iespējams deklarēties,

vai īpašums, kuru dažādu šķēršļu dēļ nav bijis iespējams ierakstīt zemesgrāmatā un tamlīdzīgi.

Ir saprotams un likuma grozījumu mērķi sasniedzošs nosacījums par kapitāla pieauguma nodokļa nepiemērošanu tāda īpašuma pārdošanai, kurš bijis personas īpašumā 5 gadus un ilgāk, tomēr manā ieskatā atsevišķos gadījumos nosacījums par pastāvīgās dzīvesvietas deklarēšanu ir radījis nevienlīdzīgu un netaisnīgu attieksmi pret nodokļu maksātājiem, vienlaikus nesamērīgi aizskarot to tiesības uz īpašumu. Tādējādi vērsos pie Finanšu ministrijas ar aicinājumu pārskatīt obligāto deklarēšanās prasību un tiesību normas piemērošanā ņemt vērā faktiskos apstākļus kopsakarā ar tiesību normas mērķi.

Tiesības dzīvot labvēlīgā vidē

Pārbaudes lietas ietvaros par kādas kapitālsabiedrības darbības rezultātā radīto smaku ietekmi uz iedzīvotāju veselību, esmu secinājis, ka ir nepieciešams pārskatīt Ministru kabineta 2004.gada 27.jūlija noteikumos Nr.626 „Noteikumi par piesārņojošas darbības izraisīto smaku noteikšanas metodēm, kā arī kārtību, kādā ierobežo šo smaku izplatīšanos” ietvertās normas, lai efektīvāk varētu konstatēt pieļaujamo normu pārsniegumus un reaģēt uz tiem. Attiecīgi Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija aicināta 6 mēnešu laikā pārstatīt spēkā esošo normatīvo regulējumu.

Labā pārvaldība

Pārbaudes lietu ietvaros konstatēti labas pārvaldības principa pārkāpumi, valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību darbībā. Galvenokārt konstatēti trūkumi par:

1. taisnīgu procedūru īstenošanu saprātīgā laikā;
2. pienācīgu izskaidrošanu un informēšanu;
3. pienākumu nodrošināt tiesību normu tiesisku, precīzu un efektīvu piemērošanu publiski tiesiskajās attiecībās, juridiskās obstrukcijas aizlieguma principa pārkāpums;
4. lēmumu pieņemšanu bez pienācīga pamatojuma.

Labas pārvaldības pārkāpumi konstatēti ne tikai sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību jomā, bet arī pārējās tiesību jomās.

Tiesiskā vienlīdzība

Mazākumtautību tiesības uz izglītību

Ņemot vērā izglītības lielo nozīmi iecietīgas sabiedrības veidošanā, līdzvērtīgu iespēju radīšanā, 2013.gadā strādāts pie situācijas analīzes izglītības iestādēs, īpašu uzmanību pievēršot mazākumtautību tiesībām uz izglītību. **Mazākumtautību integrācijas un izglītības sistēmas ietekmes uz vienotas vai nošķirtas sabiedrības veidošanu izpēti** tika ierosināta pārbaudes lieta un veikts monitoringa 49 izglītības iestādēs. Par monitoringa rezultātiem un secinājumiem runāsim konferences diskusijā „Bilingvālā izglītība Latvijā un sabiedrības integrācija. Izvērtējums un priekšlikumi”.

Izglītības nodrošināšanā mazākumtautībām 2013.gadā pievērsu uzmanību īpaši **romu etniskajām klasēm**. Izpētot situāciju, secināju, ka **romu izglītošana atsevišķās klasēs nav efektīva un rada grūtības romu tautības pārstāvjiem izglītības turpināšanai vidusskolās, augstskolās, kā arī iekļauties darba tirgū**.

Jauno māmiņu diskriminācija

Pievērsta uzmanība jauno māmiņu diskriminācijai, **norādot darba devējam uz nepieļaujamību atlaist sievieti pēc informācijas saņemšanas par personas grūtniecību, nepieciešamību nodrošināt drošus veselībai nekaitīgus darba apstākļus grūtniecei, nepieļaujamību mainīt darba līguma nosacījumus, pēc uzzināšanas par personas grūtniecību.**

Tirdzniecības vietām un veikala darbiniekiem un īpašniekiem esmu norādījis, ka **uzlīmes, ar aizliegumu iebraukt ar bērnu ratiem nav pieļaujamas**, tas nostāda nevienlīdzīgā situācijā jaunās māmiņas un tēvus, kuriem nav kur atstāt mazu bērnu. Publiskās ēkās, būvēs, tostarp tirdzniecības vietās, ir jāievēro universālā dizaina principi, lai vide ir pieejama gan vecākiem ar maziem bērniem, gan vecāka gada gājuma cilvēkiem, gan cilvēkiem ar invaliditāti.

Personu ar invaliditāti tiesību ievērošana

Esmu turpinājis darbu pie ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanas uzraudzības, norādot, nav radītas vienlīdzīgas iespējas personām ar invaliditāti piekļūt publiskām telpām. Turklāt **nav pieļaujams samazināt prasības ārstniecības iestāžu pieejamībai.** Tāpat, manā ieskatā, nav pieļaujams, ka nevalstiskās organizācijas tika nostādītas fakta priekšā par plānotajiem grozījumiem, bet netika iesaistītas regulējuma izstrādē, tādējādi neievērojot personu ar invaliditāti līdzdalības principu: „Neko par mums bez mums!” un labas pārvaldības principu.

Valsts iestādes nav rīkojušās, lai personas ar invaliditāti saņemtu individuālajām vajadzībām atbilstošus tehniskos palīgīdzekļus. Joprojām tiek saņemti personu iesniegumi par to, ka personas nav savlaicīgi saņēmušas tehniskos palīgīdzekļus vai tie nav bijuši piemēroti personu vajadzībām.

Tiesībsarga biroja darbinieki jūnijā devās novērot vēlēšanu norisi sociālās aprūpes centros un konstatēja, **ka personām ar invaliditāti nav bijuši pieejami vēlēšanu materiāli saprotamā veidā, vieglajā valodā.**

Esam konstatējuši, ka sociālās aprūpes centros personas ar kustību traucējumiem ievietotas augstāk par pirmo stāvu, kur personām pašām nav iespējams brīvi pārvietoties un izkļūt no ēkas (nav liftu, šauri gaiteni). Tiesībsarga biroja darbs diskriminācijas novēršanas jomā ir ticis novērtēts. Tam piemērs ir Valmieras pansionāts, kas pēc atkārtota tiesībsarga lūguma, pārvietoja personu ar invaliditāti uz pirmo stāvu, tādējādi ievērojot vides pieejamību.

Attieksmes maiņa konkrētās pārbaudes lietās

Valsts iestādes un uzņēmumi ir ņēmuši vērā tiesībsarga priekšlikumus iecietības veicināšanai. Ir gan novērsta diskriminējošā attieksme, gan pausta skaidra gatavība mainīt normatīvo regulējumu. Tā, piemēram,

- Tieslietu ministrija paudusi atbalstu priekšlikumam, ka Administratīvā procesa likumā ir nepieciešami grozījumi, kas noteiktu tiesības bez valsts nodevas apstrīdēt augstāku amatpersonu lēmumus par nodarbinātības attiecībām, līdzīgi kā darba tiesiskajās attiecībās esošajām personām.
- Labklājības ministrija sniegusi atbildi par gatavību grozīt Darba likumu, lai noteiktu vienlīdzīgu atlīdzību par atvaļinājumu, personām, kuras vēlas izmantot ikgadējo, apmaksāto atvaļinājumu pēc atgriešanās no bērnu kopšanas atvaļinājuma.
- A/s „Rīgas Satiksme” veikusi iekšējo tiesību aktu grozījumus un izglītojusi darbiniekus, ka nepiedienīga, necienīga, diskriminējoša izturēšanās ir disciplināri sodāma.

Katrs no pozitīvajiem piemēriem, parāda to, ka progress un attieksmes maiņa lai arī pamazām, bet tomēr notiek. Ir ļoti nozīmīga sabiedrības aktivitāte un iniciatīva, gan aktīvā nevalstisko organizāciju darbībā, gan individuāli ikdienas darbā, sociālajā dzīvē.

Bērnu tiesības

Izglītība bez maksas pašvaldības dibinātās izglītības iestādēs

Jau 2011.gada jūnijā Tiesībsarga birojs uzsāka darbu pie Satversmes 112.pantā valsts garantēto tiesību bez maksas iegūt izglītību satura izpētes. Tika veikti virkne darbu, notikusi gara un plaša sarakste ar iesaistītajām pusēm, lai pārliecinātu, ka pamata un vidējā izglītība bez maksas nav tikai labas gribas apņemšanās, kas minēta Satversmē. Ieguldītais darbs nesa augļus – **2013.gada 7.augustā** stājās spēkā grozījumi Izglītības likumā, skaidri nosakot, ka vecākiem ir jāpērk vienīgi individuālie mācību piederumi, savukārt **mācību satura apguvei nepieciešamie mācību līdzekļi ir jāpērk skolai par valsts un pašvaldības līdzekļiem.**

Lai noskaidrotu, kā jaunais regulējums tiek ievērots praksē, aicinājām ziņot par gadījumiem, kad skola joprojām likusi vecākiem iegādāties mācību līdzekļus.

2013.gada augustā un septembrī Tiesībsarga birojā vērsās 226 personas, lai saņemtu konsultāciju par jauno regulējumu vai informētu par iespējamiem bērna tiesību iegūt izglītību bez maksas pārkāpumiem. Lielākā daļa iesniegumu saņemti par mācību līdzekļu nodrošinājumu skolās, mazāk - pirmsskolas izglītības iestādēs.

Galvenā problēma **pirmsskolas izglītības** jomā ir tā, ka vecākiem izsniegtajos mācību līdzekļu sarakstos ir gan individuālie mācību piederumi, kas jāpērk vecākiem, gan mācību līdzekļi izglītības satura apgūšanai, kas jāpērk izglītības iestādei. Ikvienā gadījumā tika konstatēts, ka saraksts ir jāprecizē atbilstoši Izglītības likuma grozījumiem.

Savukārt **pamatizglītības un vidējās izglītības** jomā galvenā problēma slēpjas apstākļi, ka lielā daļā Latvijas pašvaldību, sākoties mācību gadam, izglītības iestādēm nebija pietiekamu naudas līdzekļu, lai iegādātos nepieciešamos mācību līdzekļus.

Daļa izglītības iestāžu bija nonākušas tādā situācijā, ka valsts un pašvaldības piešķirtais finansējums nesedz programmas izmaksas, bet prasīt finansējumu vecākiem neatļauj normatīvie akti. Pozitīvi vērtējams, ka vairākas pašvaldības pēc likuma grozījumu spēkā stāšanās piešķīra papildu finansējumu šim mērķim. Tomēr joprojām ir pašvaldības, kas pilnībā nodrošina un jau pagājušajā mācību gadā nodrošināja visu mācību procesam nepieciešamo, tostarp darba burtnīcas, un ir pašvaldības, kurās skolām nav pietiekama finansējuma mācību līdzekļu iegādei. Katrā ziņā mācību līdzekļu iegādes jautājumu nedrīkst pārlīkt uz vecāku atbildību.

Bērna tiesības uzaugt ģimenē un sociālais darbs ar ģimeni

Gadu no gada Tiesībsarga biroja Bērnu tiesību nodaļā visvairāk iesniegumu tiek saņemts par bērna tiesībām uzaugt ģimenē, t.i. - tiesībām netikt šķirtam no saviem vecākiem bez tiesiska pamata.

Pārlicinoši lielākajā skaitā pārbaudes lietu pārkāpums bāriņtiesas rīcībā nav konstatēts – konkrētajos apstākļos ir bijis tiesisks pamats bērna šķiršanai no ģimenes. Taču tas, ka nav pārkāpuma bāriņtiesas rīcībā, nenozīmē, ka nav konstatējams cilvēktiesību pārkāpums.

Praksē bāriņtiesas ir spiestas pieņemt lēmumu par bērna šķiršanu no ģimenes, taču patiesais cēlonis tam ir iepriekš ilgstošā laika periodā nesaņemtais pašvaldības atbalsts un palīdzība – neveikts sociālais darbs ar ģimeni.

Šajās lietās nav konstatējams pārkāpums bāriņtiesu darbā, bet ir konstatējams cilvēktiesību – tiesību uz privāto un ģimenes dzīvi – pārkāpums. Tā ir lietu kategorija, kas var nonākt ECT pret Latvijas valsti.

Vairākās lietās Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka valstij pirms bērna ievietošanas ārpusģimenes aprūpē, jāpievērš pienācīga uzmanība **papildu atbalsta pasākumiem, kas ir alternatīvi bērna šķiršanai no vecākiem,** savukārt valsts varas iestāžu

efektīvas rīcības trūkumus rada Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8.panta pārkāpumu.

Tādēļ šogad ikgadējā konferencē ir iekļauta tēma „Efektīvs sociālais darbs ar ģimeni – problēmas un risinājumi”.

Bērnu drošība izglītības iestādēs un preventīvais darbs ar bērniem

Tiesībsarga birojs ik gadu saņem iesniegumus par bērnu sociāli nepieņemamu uzvedību izglītības iestādēs. Arī par notikumu Jaunjelgavā, kas nesen satrauca Latvijas sabiedrību, tika izskatīta pārbaudes lieta. Šis nebūt nav vienīgais vardarbības gadījums izglītības iestādēs. Pēc Valsts policijas datiem 2012. gadā policija saņēmusi 5882 iesniegumus par vardarbību skolās. Lai arī normatīvā bāze šādu situāciju nepieļaušanai un novēršanai ir pietiekama, šobrīd tā tiek izmantota nepilnīgi. Kā nodrošināt bērna drošību izglītības iestādē un kā rīkoties, konstatējot apdraudējumu vai reālu vardarbības gadījumu, vajadzētu zināt kā skolas vadībai un pedagogiem, tā vecākiem.

Likums skaidri noteic, ka likumpārkāpumu profilakses darbu ar bērniem veic pašvaldība sadarbībā ar bērnu vecākiem, izglītības iestādēm, Valsts policiju, sabiedriskajām organizācijām un citām iestādēm. Vēl vairāk, Bērnu tiesību aizsardzības likums nosaka, ka sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programma jāizstrādā arī tad, ja bērns vēl nav veicis likumpārkāpumu, bet **veic darbības, kas var novest pie prettiesiskas rīcības.**

Izglītības iestādes nereti noklusē par vienaudžu vardarbības gadījumiem un nepieprasa pašvaldībai izstrādāt uzvedības korekcijas programmas, iespējams, baidoties no neslavas skolai, kā arī pašvaldības neizpratnes un pedagogu audzināšanas spēju apšaubīšanas.

Jau 2011.gadā Tiesībsarga birojs iekļāva preventīvo darbu ar bērniem kā vienu no prioritātēm bērnu tiesību jomā. Šogad veikta situācijas atkārtota izpēte, kas tiks prezentēta konferences trešajā dienā panelīdiskusijā „Individuālā preventīvā darba (uzvedības sociālās korekcijas) nozīme bērnu tiesību aizsardzībā”.

Prioritātes 2014.gadam:

1. Ārstniecības likuma pilnveidošana, saistībā ar cilvēktiesību ierobežojumiem (Satversmes 94.pants) atrodoties psihoneiroloģiskajās slimnīcās.
2. Valsts garantētais veselības aprūpes minimums (Satversmes 111.pants), tā pieejamība.
3. Sociālās aprūpes un rehabilitācijas kvalitāte valsts sociālās aprūpes centros.
4. Vecuma pensijas taisnīgs aprēķins.
5. Ievešana nekustamā īpašuma valdījumā.
6. Tiesības dzīvot drošā un labvēlīgā vidē.
7. ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešana.
8. Bērnu tiesības uzaugt ģimenē.

Ziņojumu vēlos noslēgt ar īsu stāstu par mazu zēnu, kas lūdza tēvam kādu uzdevumu, lai ātrāk paskrien laiks. Tēvs iedod vienu, otru. Ar visiem zēns ātri tiek galā un lūdz pēc nākamā uzdevuma. Saņemot zēna kārtējo lūgumu pēc jauna uzdevuma, tēvs paņem žurnāla attēlu, kurā nofotografēta zemeslode, un saplēš to mazākos gabaliņos kā puzzle, pie sevis domādams, ka bērnam mazo gabaliņu salikšana vienā lielā zemeslodes attēlā prasīs krietni vairāk laika. Pēc brīža mazais klāt, esot uzdevumu paveicis.

Uz tēva jautājumu, kā tik ātri un vēl pareizi izdevies salikt zemeslodes attēlu, zēns atbildējis: „Attēla otrā pusē bija cilvēka fotogrāfija, es saliktu to, un pasaule pati sakārtojās.”

Mēs ikviens esam daļa no kaut kā lielāka. Tādēļ sakārtojot mazākas lietas, mēs sakārtosim lielās lietas. Katram izdarot atbildīgi mazākus darbus, mēs paveiksim lielos.

Paldies jums!